

Å tie eller ikke tie i akademia

Pål Grøndahl
psykologspesialist, ph.d.

Hilde Thomsen
Illustratør

Personlige opplevelser to år tilbake i tid ble aktualisert da Kierulf-utvalget la fram utredningen om akademisk ytringsfrihet 21. mars. Var jeg blitt utsatt for akademisk kanselleringskultur?

26. januar 2020 sa jeg opp stillingen min etter 15 års ansettelse. Det hadde vært 13 gode og spennende år, men de to siste var utfordrende. Etter oppsigelsen ryddet jeg kontoret og tenkte at avgjørelsen var riktig. Men etter at siste lass var inne i bilen og jeg så arbeidsstedet mitt forsvinne i bakspeilet, fikk jeg en følelse av å ha mislyktes. Min akademiske karriere var over.

Det var først senere, da jeg for lengst hadde pakket ut sakene mine i et nytt lokale, at jeg klarte å gå igjennom hva som hadde skjedd. Tankene mine utviklet seg i takt med debatten om akademisk ytringsfrihet, kanselleringskultur og politisk korrekthet. Følelsen av at jeg hadde feilet, ble særlig utfordret etter at jeg leste den ferske offentlige utredningen om akademisk ytringsfrihet (NOU 2022: 2). Kanskje hadde jeg ikke feilet, men heller oppfylt et samfunnsansvar? Hva var det som skjedde?

Forspill: Problemstilling og opptakt

Denne kronikken skal belyse det kompliserte minefeltet som kan oppstå for en formidlende forsker, og ønsket om politisk korrekthet. Som forsker skal man utvikle ny kunnskap og innsikt og helst formidle funnene. Den kunnskapen går ikke alltid overens med gjeldende (moralske) føringer og holdninger. Hvor stor takhøyde er det for den akademiske ytringsfriheten?

Det er uheldig hvis vi ikke evner å slippe frem stemmer som utfordrer etablerte sannheter

Dette er ikke ment som noe angrep på tidligere arbeidssted. Det er heller ikke noe ønske om medlidenhet. I den grad følelser dras inn, er det for å illustrere problemstillingen.

I 2017 hadde jeg noen tid vært engasjert i behandling av seksuallovbrudd. Jeg hadde vært medforfatter i en metaanalyse om effekten av behandling på personer som hadde begått seksuelle overgrep mot barn. I to år var jeg prosjektleder for å bygge opp et behandlingstilbud for fengslede personer domfelt for seksuallovbrudd. Parallelt hadde jeg i en årrekke vært en hyppig forskningsformidler i mediene.

Første akt: Uttalelsene

I mars 2017 skrev Dagbladet om at Tolletaten hadde beslaglagt et tyvetalls seksualiserte dukker av barn som var bestilt fra utlandet av norske menn. Dagbladet intervjuet meg i den artikkelen om slike dukker kunne lede til seksuelle overgrep mot barn. Mitt svar var at vi ikke hadde litteratur som indikerte noen slik sammenheng. Jeg uttalte at for enkelte kunne slike dukker trolig virke

forebyggende mot overgrep mot barn. For andre kunne derimot dukkene bli et springbrett til ytterligere overgrep. Jeg foreslo derfor at man kunne tenke seg et forskningsprosjekt. Hva om personer domfelt for seksuallovbrudd mot barn kunne få en slik dukke «på resept», men under forutsetning av at de parallelt gikk i behandling? Jeg var tindrende klar over hvor vanskelig det ville være å gjennomføre et slikt prosjekt. Det var om ikke annet et hypotetisk forslag gitt datidens manglende behandlingstilbud og nedslående funn om effekt av psykologisk behandling.

Andre akt: Debatten

Dette ble det debatt av. Det kom raskt innlegg i Dagbladet som kritiserte mine uttalelser, og jeg svarte dem. Det ble også debatt i Dagsnytt 18 og i andre medier. Jeg opplevde at jeg ble assosiert som en uansvarlig person som ønsket å gi seksualiserte dukker til personer domfelt for seksuallovbrudd.

Problemet oppstår når tendensen til å forsøke å begrense «avvikende» ytringer brer om seg og danner et repressivt mønster

Det ble fremhevet fra en rekke hold at slike dukker ville øke risikoen for nye overgrep, og at det dessuten var moralsk forkastelig å tillate slike. I tillegg hadde Høyesterett avgitt en kjennelse som slo fast at slike dukker var ulovlige. Selve debatten varte ikke så lenge. Den bølget frem og tilbake over noen uker, og så ble det stille. Trodde jeg.

Tredje akt: Reaksjonene

Så kom reaksjonene. Flere psykologer svarte på mediernes henvendelser og sa for eksempel at de «steilet» over mine uttalelser. Jeg fikk sinte eposter fra både fagfolk og mennesker jeg ikke kjente. Jeg fikk høre at jeg var narsissistisk og ønsket å være i oppmerksomhetens rampelys for enhver pris. Venner av meg (psykologer de også) fortalte at andre fagfolk hadde henvendt seg til dem fordi de kjente til vennskapet, og i klare ordelag ga uttrykk for hvor indignert de var over meg. Andre venner sa direkte til meg at: «Ja, du vet folk snakker om deg?» Jeg fikk også høre at mine egne kolleger snakket ned uttalelsene mine til andre: «Pål er jo fullstendig ute å kjøre!»

Jeg reagerte ikke da så mye på disse skarpe meldingene og konstaterte med naiv undring hvor lite debatt det var, hvor lite spørrende undring jeg ble møtt med, og hvor følelsesstyrt alt virket. Deretter roet det seg, og jeg hadde ikke noe presserende behov for å holde liv i «debatten».

Fjerde akt: Konsekvensene

Det som deretter skjedde, kan slik jeg opplever det, kort beskrives med to ord: usynliggjøring og isolering.

På vårparten 2019 ble jeg forespurt om å debattere seksuallovbrudd i Arendalsuka, og jeg aksepterte som vanlig. Men da jeg henvendte meg til nærmeste leder om dette, fikk jeg beskjed om at det måtte behandles på et høyere nivå i ledergruppen. Svaret kom raskt; institusjonen hadde nå en «offisiell politikk» om at seksualiserte dukker var forbudt, og derfor kunne ikke jeg delta som ansatt ved institusjonen på grunn av mine tidligere uttalelser. I så fall kun som privatperson, hvilket ikke var interessant for arrangøren. Exit Arendal.

Så oppdaget jeg hyppig møtevirksomhet. Det tilbudet jeg tidligere hadde vært med på å bygge opp (forebygging av og å motvirke seksuelle overgrep), skulle utvides. Plutselig, og uten noen beskjed, var jeg blitt utelatt fra dette arbeidet.

Nå skjønnte jeg at noe var på gang, og det slo meg at jeg knapt hadde kommunisert med nærmeste leder på nesten et år ut over de obligatoriske medarbeidersamtalene.

Etter mye grubling sa jeg opp. Hilsenen fra nærmeste leder var at oppsigelsen var «tatt til etterretning». Selvfølgelig ønsket jeg en samtale om hvorfor jeg sa opp, og om det var noe som kunne gjøres for å eventuelt endre avgjørelsen, men det drøydte. Da møtet omsider fant sted, hadde lederen med seg en «mal for avslutningssamtaler» ved institusjonen. Jeg ble da overbevist om at min oppsigelse var kjærkommen hos ledelsen. Men ingen sa noe.

Etter et år i min nydefinerte tilværelse fikk jeg høre at det nye og utvidede ovennevnte behandlingstilbudet hadde tilsatt en rekke psykologer som i en tid hadde etterlyst veileder. Noen av dem ønsket meg, ifølge en tidligere kollega, og jeg sa meg (som vanlig) villig til å stille opp. Da ble det fart over sakene, og institusjonen fant plutselig en løsning på veiledningsproblemet, som jeg ikke ble en del av.

Diskusjon og finale

Ifølge NOU 2022: 2 kan angrep og trusler mot akademisk ytringsfrihet komme 1) ovenfra: fra myndigheter og oppdragsgivere som finansierer og styrer; 2) nedenfra: fra de nærmeste offentligheter akademia virker i; 3) innenfra: internt i akademia, fra ledelse, kollegaer og studenter; og 4) utenfra: fra det internasjonale og geopolitiske landskapet akademia er en del av.

Jeg fikk kjenne det innenfra, i form av ideologisk konformisme, ensartede holdninger og politisk korrekthet. Fra kollegialt hold ble mine uttalelser baksnakket, og noen rettet en bekymret advarsel til meg om at jeg måtte stoppe. Særlig merket jeg reaksjonene fra ledelseshold slik NOU 2022: 2 beskriver det på side 58 under kapitlet Akademiske ytringsfrihetsutfordringer: «... ved at lovlige, men kontroversielle eller 'omdømmeskadelige' ytringer motarbeides eller sanksjoneres».

Noen kan hevde at mine ytringer ikke engang var verdig en debatt fordi «alle» er enige om at seksualiserte dukker av barn er feil, basta. Men i enkelte andre land har det vært en saklig debatt, som i Danmark, hvor bl.a. danske Redd Barnet, sammen med Sexologisk klinikk, ikke støttet et forbud mot slike dukker fordi det mangler forskning på hvilken effekt slike dukker kan ha (Norup, 2019). I Nederland har WODC (det nederlandske forsknings- og dokumentasjonscenteret) satt ned en komite som skal utrede spørsmålet om bruk av dukker. Også i vitenskapelige publikasjoner fremheves det at slike debatter er preget av ideologi og ikke empiri (Harper & Lievesley, 2020).

Det er uheldig hvis vi ikke evner å slippe frem stemmer som utfordrer etablerte sannheter, og historien er dessverre full av moralsk og ideologisk motstand mot utfordrende forskning. I den sammenhengen vil min historie fortone seg som en fillesak. Kanskje i likhet med hver enkeltsak hvor noen forsøker å begrense ytringer man ikke liker. For eksempel når politikere og foreldre i USA utviser stor iver etter å fjerne bøker på skolebibliotekene som omhandler minoriteter og skeive personer (Aftenposten 6. april 2022), eller at man vil fjerne dedikasjonen på en benk tilegnet Carl von Linné i Botanisk Hage.

Problemet oppstår når tendensen til å forsøke å begrense «avvikende» ytringer brer om seg og danner et repressivt mønster. Det er en risiko for at vi i lys av politisk korrekthet ikke våger å stille åpne spørsmål eller presentere vitenskapelige (også kontroversielle) funn som samfunnet har brukt ressurser på å frembringe. Hva er da poenget med å forske?

Referanser

Harper, C. A. & Lievesley, R. (2020). Sex Doll Ownership: An Agenda for Research. *Current Psychiatry Reports*, 22(10), 54–54. doi: 10.1007/s11920 - 020 - 01177-w

Norup, M. L. (2019, 3. august). Nej tak til sexdukke i børnestørrelse: S-ordfører vil have forbud trods manglende viden på området. DR. <https://www.dr.dk/nyheder/indland/nej-tak-til-sexdukke-i-boernestoerrel...>

NOU 2022: 2. Akademisk ytringsfrihet. God ytringskultur må bygges nedenfra, hver dag.
Kunnskapsdepartementet